



B. 209.



AMPLISSIMI SENATUS AUCTORITATE

AD

V I R O S

CLARISSIMOS ET DOCTISSIMOS

M. IOHANNEM GODOFREDUM

K N E S C H K I U M

GYMNASII ZITT. ADHUC SUBRECTOREM, POSTHAC

C O N R E C T O R E M

A T Q U E

M. FERDINANDUM HENRICUM

L A C H M A N N U M

GYMNASII ADHUC COLLEGAM VII. POSTHAC

S U B R E C T O R E M

DOM. II. ADUENTUS MDCCCII.

FINITIS SACRIS MATUTINIS

MAIORUM MORE INAUGURANDOS

C O N C I O N E M

OMNI QUA PAR EST OBSERUANTIA

INDIXIT ET ADUOCAUIT

M. AUGUSTUS FRIDERICUS WILHELMUS RUDOLPHUS,

Gymnafii Director.

Zittaviae Literis Frankianis.

ANNO 1711
M. JOHANNES GODOFRIDUS
K. N. S. C. P. L. U. N.
G. M. A. S. I. A. N. S. I. S. T. I. T. U. T. I. O. N. I. S.
M. JOHANNES GODOFRIDUS
K. N. S. C. P. L. U. N.
G. M. A. S. I. A. N. S. I. S. T. I. T. U. T. I. O. N. I. S.
M. JOHANNES GODOFRIDUS
K. N. S. C. P. L. U. N.
G. M. A. S. I. A. N. S. I. S. T. I. T. U. T. I. O. N. I. S.
M. JOHANNES GODOFRIDUS
K. N. S. C. P. L. U. N.
G. M. A. S. I. A. N. S. I. S. T. I. T. U. T. I. O. N. I. S.





XIV.

De docti hominis officio.

Vim docti hominis nuper disputando eo sum deductus, vt doctum nominarem, qui de scientia humana ipsa suo Marte scienter possit iudicare. Hoc enim suscipere ac profiteri nostra aetate mihi videtur, qui tempore tam erudito a doctrina velit præ cæteris nuncupari; quæ professio, si quibus videatur arrogantior: reputabunt, prudentissimum quemque et modestissimum illud nomen audire potius, quam ipsum sibi id vindicare, ac præ se ferre magis, quid secutus sit, quam quid sit consecutus, profiteri.

Vt autem exinde pateat, quarum rerum scientia doctum metiri ac doctrinæ studiosum instruere debeamus: ista professio diligentius excutienda est, et quæ partes sint huius officii, non a ciuitatibus mandati, sed sua cuiusque voluntate suscepti, curatius et enucleatius disserendum. Cuius disputationis opportunitatem mihi valde gratulor. Neque enim quidquam mihi optabilius euenire potuit ipsa huius scripti occasione; nec quidquam huic occasione aptius mihi succurrit, hac eius materia.

Infinita sunt, quæ de scientia humana, de notionibus, enunciationibus et ratiociniis, quæri et iudicari possunt. Ad finem nostrum vnâ res et rerum summa sufficit, vt iudicetur, quæ scientia probari a nobis et in mentem nostram induci, quæ contra ea improbari et reiici debeat. Ad hoc iudicium tria potissimum sunt necessaria, vt triplex sit docti hominis officium,

cium. Etenim *primo* quærere debet, quæ mens et sententia verbis insit; *deinde* quæ res scientiæ et menti subiecta sit; *denique* num hæc rei subiectæ cogitatio sit probabilis et assensu digna. Primum officium rem iudicandam exquirat, alterum rei iudicandæ fundamentum eruit, tertium eius rei virtutes et vitia æstimat. *) Primum interpretis est, alterum et tertium philosophi. Nemo igitur doctus est, quin sit et interpret et philosophus. De singulis deinceps dicendum.

Quum duæ sint ad scientiam viæ, quarum altera a rerum natura ducitur et contemplatione rerum ipsarum et inuentione, altera ex aliorum hominum institutione et auctoritate: *illam* quidem nemo non illustriorem breuioremque iudicabit, quæ tamen res haud adeo multæ nobis innotuerint; Nam si omnem scientiam nostram excutiamus, maximam partem reperiemus ex aliorum mente et sermone haustam, et a maioribus postmodo natis partim in ipso sermone, partim sermonis ope traditam. *Alterâ*, ut vberior est et ad res omnis generis et memoriæ pertinet, sic ad omnia non nisi per ambages ducit. *Ista inuentorum* est et patet eatenus, quoad quisque experientia et ingenio peruenire potest; hæc *doctorum* est et tantum patet, quantum quisque audiendo legendoque potest consequi. In vita ipsa vterque modus cognoscendi quoad eius fieri potest iungendus est. Sed hæc in dissertatione difficilius iste, quem sæpe doctis exprobrant, vniuersè considerandus; non quod rerum ipsarum contemplatio a nobis contemnatur aut inventionis laus deprimatur; sed quod hic modus et fons scientiæ ex institutione aliorum doctum propius attingit, ac officii eius ut necessaria sic difficilius pars est. Patrocinator huic instituto nostro sermonis consuetudo, quæ non eum doctum vocat, qui multa ipse vidit et expertus est et rerum multarum usum habet, aut multa et subtilia ipse excogitavit, qui *sapiens* vel *ingeniosus* potius, quam *doctus* nominatur; sed eum, qui multa ex aliorum siue ore, siue scriptis, accepit.

Recte igitur primum docti hominis officium in eo posuimus, ut *mentem et sententias e verbis expediat*. Neque enim fieri potest, ut ex aliorum

*) Nuper vir doctus docti officium posuit in *conseruanda, augenda et largius spar-genda* scientiâ. Sed primum per se parum, ut doctus sit, quod vulgo reprehendunt, tanquam quoddam scientiæ receptaculum; alterum et tertium, si verbi proprietatem sequimur, alienum. Secundum enim non docti est, sed inuentoris; tertium non docti, sed doctoris. Non est inanis hæc subtilitas, sed confusio noxia.

rum institutione ad rei scientiam perueniamus, nisi eorum, qui rem verbis exposuerunt, mentem assecuti fuerimus. Doctus igitur ante omnia diligenter subtiliterque in eo elaborat, vt omnem cogitationem suam ad auctoris sui similitudinem componat; vt a mente sua cuncta arceat, quæ auctoris animo obuersata non sunt; vt cuncta ipse quoque videat et sentiat, quæ auctori, dum diceret vel scriberet, promta parataque fuerunt; ne plura, ne pauciora, nec omnino alia in *singulis* auctoris verbis videat; vt, si quid obscure aut confuse ab illo perceptum sit, ipse eandem obscuritatem et confusionem sua in mente ad tempus imitetur, sed claram suam et distinctam scientiam auctori ne commodet; vt in *copulandis serungendisque* cogitationibus eundem ambitum modumque seruet; ne accipiat de omnibus, quæ auctor de singulis vel de nonnullis accipi voluit; ne neget quod dixit, ne dicat quod negauit; ne tamquam certa cogitet, quæ auctor incerta putauit; ne tanquam incerta, quæ certa auctori fuerunt; ne seria, quæ lusit, ne lusum, vbi seria egit; vt diligenter distinguat, quæ *probauit* auctor et quæ *improbauit*; vbi auctor ex tempore scripsit et tempori et arti inseruiuit, vbi contra ea constantem sententiam suam, simplicem, nudam, ac vario studiorum consiliorumque genere haud infucata exposuit; vt ne confundat, quæ sunt dicta et posita per se, et quæ e conditione quadam et lege suspensa. Vt ex *eodem*, quo auctor, *fonte* cogitationem repetat, distinguendo, vbi suam sententiam exponit, vbi aliorum siue probatam siue improbatam aut narrando aut imitando exhibet; vbi testis est, vbi famam narrat, vbi coniecturam facit; cauendo, ne ex aliis argumentis et vestigiis rem efficiat, aut alio genere coniecturæ, aliis rationibus, alioque ratiocinationis modo eliciat; vt omnem cogitatorum *ordinem, descriptionem et nexum* pariter ac auctor, siue distincte siue confuse, percipiat; denique vt, quod dixi, omnem mentem suam et cogitationem ad auctoris similitudinem diligentissime componat et applicet. Difficillimum quidem docti officium, quod et ingenium docile, subtile, memor, multisque cogitationum formis aptum, et cum multarum rerum scientia obseruationis diligentiam et cogitationis industriam postulat. Debet enim interpret sermonis consuetudinem scire, et vbi auctor vulgarem vsum migrat, acute videre ac sentire; debet superiorem inferioremque siue scripturam siue orationem facile percurrere, singularumque rerum in ea obuiarum rationes et respectum mutuum contemplari; debet auctoris mentem eiusdemque opiniones aliunde notas prom-



ta memoria tenere, scopum eius considerare; debet occasiones causasque, quum totius orationis, tum singulorum cogitatorum, in peculiari indole, in seculo, in lingua, in omni doctrina et cultura auctoris, in genere scripti eiusque legibus auctori notis et probatis positas, non modo scire, sed earum quoque vim et effectus in mentem auctoris exputare. Nec licet in omni hac opera aut fingere quidquam, aut temere credere aliis, ne coniectura coniecturis superstruatur, ac omnis de mente auctoris existimatio commentitia euadat. Nec licet *uni* cuidam harum rerum vnice inhaerere ac omne auxilium ab *una* expectare. Nam, quum mens auctoris haud pateat oculis nostris, sed mente sola cernatur, ideoque difficillime determinatur: circumspicenda et exploranda et copulanda sunt omnia, quæ ad determinationem faciunt; nec prius desistendum est ab opere, quam diligenti examine, eoque commentitiis rebus haud corrupto, repertum a nobis sit, qua ex parte consentiant omnia, quæ in contrarias sententias nos distrahunt, et qui factum sit, vt, quum nemo facile serio dicat, quæ consentanea haud putet, auctor id, quod nos offendit et a cogitatione nostra abhorret, consentaneum esse putaret. Vt igitur in primo hoc docti hominis officio recte versemur, linguæ, qua auctor non tam scribendo, quam cogitando, usus est, ætatis, qua vixit, rei ipsius quam tractauit, eorum, per quos profecit, studiorum, quæ agitauit, cognitione opus est, quo subsit materia cogitationi exegeticæ; cui accedere debet, vt mentis humane indolem et penitissimos eius in cogitando, sentiendo et appetendo motus, easque artes, quibus hi motus reguntur, accurate et vere perspiciamus, vt in istius materiæ tractatione et excussione perite et apte versemur.

Qui igitur mentem auctoris assecutus est, eamque exponere seu exhibere potest, is interpret dicitur, ac *verus* quidem, nisi aberrarit a mente eius, quem interpretatur; *doctus* vero, si ipse suo Marte iudicare et discernere potest, quæ sit vera et certa interpretatio, quæ sit probabilis, quæ sit aut videatur falsa. Qui autem docti hominis nomen vindicare sibi velit, is, si nullam facultatem præterea, doctam certe interpretandi facultatem habere debet. Etenim, si ne in hac quidem re, cui omnis reliqua doctorum opera tanquam fundamenta superstructa est, suo potest iudicio scienter vti, eius omne reliquum negotium aut ex aliorum auctoritate aptum sit, aut infelicitè cedat necesse est. Iure igitur nostro posuimus, neminem doctum esse, quin sit interpret et is quidem doctus,

Quam

Quamquam autem hac interpretandi facultate omnis docti opera nititur, in ea tamen non insunt omnia. Imperitorum is error est, qui, quum crassa Minerua rem ipsam cum rei cogitatione confundant, partim percepta mente auctoris ipsam rem sibi videntur percepisse; partim mentem auctoris ad suam rei cogitationem componunt, ac temerario impetu trahunt, rapiunt, deformant; partim cogitata aliorum ex suis ipsorum cogitatis æstimantes lepida immodestia peccant; quumque cogitationem *aliorum* a re ipsa diligenter discernant, *suam* tamen cogitationem cum re ipsa miscentes soli sibi verum affectu esse videntur, ac satis ad commendandam aut infirmendam cogitationem fecisse, vbi aliam cultis et eruditis temporibus, aliam rudibus et incultis sine ratione idonea adscripserint,

Altera igitur docti opera accedat necesse est, vt ex mente auctoris, ex ea, quam is percepit, rei cogitatione, res ipsa eruatur et intelligatur. Quod negotium nemini mandari potest, nisi philosophis, qui, quum rationis humanæ antistites et interpretes et verorum, honestorum vtiliumque promi condi sint et esse cupiant, interpreti vero tanquam atriensi suo imperent: non amplius debent in atrio et verbis haerere, aut verborum fraude induci, sed quid verissimum, quid honestissimum, quid vtilissimum, vt breui præcidam, quid optimum sit, promere et condere. Illud autem rem expedire et eruere e cogitatis hominum diligentius videndum, quid et quale sit. Facile apparet, detrahenda et demenda esse omnia, quæ ad rem cogitatam hominis cogitatio addiderit,

Primo igitur, si qui detrahere rebus cogitatis potestis, quod mens hominibus omnium temporum et locorum communis ad cogitationem rerum addidit, detrahatis et separatis id et macti virtute estote. Nos in sorte humana acquiescimus, istam commentitiam rerum veritatem haud desiderantes. Ineptum enim et noxium videtur, eam informare veritatis notionem, vt veritas ipsa commentitia res videatur et tollenda sit. Concedamus igitur hanc palmam Scepticis, vt, quod percipi non possit, id percipi non posse viderint. Doctis reliqua est et ardua fatis et subtilis opera, vt quid peculiaris singulorum hominum indoles, quid linguæ cuiusque proprietas, quid locorum temporumque discrimina, aliæque res, quibus hominum cogitata reguntur et afficiuntur, addiderint cogitatis, detrahant. Sortis humanæ memores igitur *rem ipsam* ita nominabimus, vt soli rerum in mente comprehensioni

hensioni et rei cogitatae eam opponamus. Hic liber, hic homo, quem videmus, atrectamus, res ipsa est; id quod hoc vidisse, atrectasse, sensisse rem ipsam, et mentis ad sensum aduersio in mente effecit et formavit, res est cogitata; res gesta et omnis rerum vicissitudo res ipsa est; ea vero, quam sibi narrator aliquis et historicus informauit, huius rei cogitatio res cogitata est; quae Pythagorae, Thaleti aliisque philosophis placuere, quae in horum philosophorum mente fuerunt, res ipsas voco; sed cogitatio, velut Aristotelis, istorum philosophorum decreta continens, et mens interpretum vel recentissimi cuiusque philosophi res mihi est cogitata; rerum rationem inter se et respectum mutuum, earumque ad mentem et sensum et appetitum relationem rem ipsam putabimus; sed harum rerum notiones descriptas in mente hominum, cogitatas res vocabimus. Non fatigaturus fuisset lectores tanta loquacitate, nisi verendum fuisset, ne non satis intelligatur, quod nunc agitur cum maxime, rem ipsam e re cogitata expediendam, ac in rebus ipsis *veritatem*, in rebus cogitatis *aptam cogitationis rationem* quaerendam et exigendam esse.

Constat enim inter omnes, quorum mens non est vnus linguae vinculis adstricta, eiusdem rei ipsius diuersam esse cogitationis rationem, et diuersa cogitata mentis agitatione effecta. Nec difficile est intellectu, qui et cur hoc fiat. In rerum natura enim, quum in spatio et tempore, tum in respectu rerum mutuo, partim continuas est, partim discretarum rerum multa ac varia cognatio et abalienatio, consensio et repugnantia, similitudo et dissimilitudo, vt in iis etiam, quae aliqua ex parte diuersae sunt et repugnant, et haec ex parte vna cogitatione comprehendi nequeunt, tamen intelligi aliqua consensio et similitudo ac fieri comprehensio possit; et vt in partibus continuorum constituendis latissime pateat humanae mentis arbitrium. Diei noctisque termini cursu solis, vel potius terrae reuolutione, ponuntur; horarum terminos mens humana posuit et eos quidem diuersos. Nos quidem Germani homines in manibus habemus *Finger*, in pedibus *Zeen*; Latini et in manibus et in pedibus *digitos* habent; nec quisquam propterea existimabit, aut aliter Latinos atque nos fuisse natos, aut verum nostri corporis habitum mutari, prout Latine aut Theotisce eum cogitemus.*) Quam-

*) *Cogitemus* inquam; neque enim in solo nomine, sed in ipsa rei cogitatione discrepantia est. Nam Latinis est *duplex genus* digitorum, in manibus alterum, alterum in pedibus. Nec ista generis cogitatio commentitia est. Nam multo ma-

Quumque haec talia in iis accidant, quae sensibus subiecta sunt, tum in iis, quae sola mente percipiuntur, non modo in diuersis linguis, sed in eadem quoque lingua incredibilis est, salua rerum veritate, discrepantia, quam imperiti haud secus admirantur ac ferre nolunt, quam pueri, qui portentum audiunt, Romanos in pedibus habuisse digitos. — Hoc autem notiones informandi, resque cogitatas gignendi componendique arbitrium *necessario* terminatur et coërcetur vna contradictionis lege; *consilio* vero et *prudencia*, *imperitia* atque *nequitia* multis legibus. Nam qui *libere* cogitat, nulli nisi necessitatis legi adstrictus, liberam is habet veri sui gignendi et procreandi potestatem, ac derideri potest, refutari, quasi a *vero* aberrarit, non potest. Sed alia ratio est, si quis notiones suas componere et formare *ita* velit, *ut* sermonis consuetudini alicuius linguae respondeant; *ut* menti auctoris cuiusdam et praeceptioni conueniant; *ut* sententiae et enunciationes e notiones conformatione ductae flare possint cum enunciatis ratis et communi consensu receptis; *ut* res cogitata aliis rebus constanter tribui de iisque dici possit; *ut* habeat notio ab ipsa rerum natura originem; *ut* falsa videantur et inepta, quae aut vulgo probantur, aut ab aliquo auctore commendantur. His enim consiliis et studiis, quae partim prudenter partim imprudenter, partim vtiliter partim non sine graui damno homines haec in opera sequi solent, omnis ista rerum cogitarum conformatio regitur, *ut* ipsae non veritate, sed apta ratione inter se differant. Saepius hanc rem in scriptis meis attigi; *) non possum tamen, quin hoc etiam loco nonnulla exempla apponam et ea quidem ex antiquitate repetita, quae, auctore Quinctiliano, *hoc sunt potentiora, quod ea sola criminibus odii et gratiae vacant.* Prosperam igitur valetudinem bonum esse et in bonis numerandam Stoici negabant, Peripatetici alique philosophi affirmabant. Aegrotare vero nec Stoici nec Peripatetici maluerunt, quam sano corpore esse; nam

b

Stoici

ior est similitudo inter manuum pedumque digitos, quam inter digitos in pedibus hominum, et animalium quorundam ungues, quos pariter *Zeen* vocamus. Conf. quae dixi infra p. 10.

*) Conf. Progr. *de philologia philosopho necessaria*. P. I. p. 17 — 24. P. II. totam vbi multis exemplis rem illustraui Progr. *In wiefern ist Selbstdenken loeblich*. p. 21. seq. Progr. *de iuvene ad v. ac. mar.* Part. VII. p. 52. seq. et quae disputaui ad *OCELLUM LUCANUM* passim; maxime pag. 376 — 398. de graecae linguae cultura philosophica; ac de philosophorum perspicuitate. Veniam huius notulae mihi dabunt aequi iudices. Malui enim mea ineptius allegare, quam arrogantius nota putare.

Stoici secundam valetudinem in commodis numerarunt; reliqui in bonis quidem, sed pro summo bono, ac sine bonorum, haud habuerunt. Itaque in ipsa re, in bonae aduersaeque valetudinis ad appetitum respectu, eiusque aestimatione, summa omnium consensus, ac omnis dissensus e notionem boni aptus fuit. Quid est igitur omnino bonum? Immo haec quaestio non ad *iudicandam* istorum hominum controuersiam facit, sed ad *discutendam* eam, et nouam quandam sententiam componendam. Id quaeritur, quam quisque eorum sibi informarit boni notionem, et quid in formanda ea secutus sit. Diligentius igitur contemplanti rationem Stoicorum dubium non est, quin elaborarint in eo, ne unquam cogerentur negare quod dixissent, aut dicere, quod negassent; ut summam in decretis et omni sermone constantiam tuerentur. Boni cogitationem igitur ita informarunt, ut id dicerent bonum, quod constanter, omnibus, omni tempore prodesset, noceret nunquam; quo facto nec bonam valetudinem, nec diuitias, nec pulcritudinem, nec honorem, nec alias eiusmodi res in bonis numerare potuerunt, quia poterant incidere tempora, ubi id, quod vulgo prodesse solet, noceat et mentem moresque hominis corrumpat. Peripatetici contra alique philosophi, ne speciem absurditatis praeberent ac reliquorum hominum ratas turbarent sententias, sermonis usum sequendum putauerunt et quidquid prodesset, quoad prodesset et si quibus prodesset, bonum nominauerunt. Vtra igitur notio et sententia *uerior*? Neutra. Nam quod Stoicorum *fictitia* videtur, quasi nullum omnino eiusmodi bonum reperiatur, id errore eorum accidit, qui *prodesse* et *nocere* non e Stoicorum mente, sed ex vulgi sermone accipiunt, ac tali modo notionum descriptiones turbant. — In his talibus ANTIOCHUS ASCALONITA Stoicos cum Peripateticis *re concinere, verbis discrepare* censuit; quam subtilissimi hominis sententiam BALBUS apud CICERONEM (de Nat. Deor. I, 7.) reprehendit, non verborum paruam, sed rerum permagnam disensionem sibi visus deprehendisse. Vterque, opinor, vere. Etenim, si verborum disensionem putamus, ubi in notione et *re cogitata* consensus, in verbis solis et nomine discrepantia est:*) verborum ista controuersia haud fuit; nam alia fuit notio et res cogitando composita, ut honesta et commoda apud Stoicos *genere*, apud Peripateticos *magnitudine* et quasi *gradibus* differrent. Sin verbi controuersiam

*) Velut, num *δενδρον*, aut *arbor*, aut *tree*, aut *Baum* dicendum sit; aut illud *be-wahren* et *verwahren* in GELLERTI fabula.

sam dicamus, ubicunque in rebus *ipsis* consensus est, sed de vi et potestate vocabulorum, ac de *notione* vocabulis non *indicata* sed *indicanda* disputetur, quo disputationis genere non *res ipsa*, sed *res cogitata* disputatur: omnis ista Stoicorum pugna haud dubie de verbo erat, quippe qui commoda *nominarent*, quae alii bona *vocarent* alioque *vocabulo* vterentur. Neque enim istas res singulas, honorem, diuitias etc. aliter *aestimarent* et *dignati* sunt, sed aestimationem suam aliter sua in mente *descripserunt* et *elocuti* sunt. — Reprehensus est ARISTOTELES, quod *κίνησις*, (motum) quae *forma* et species sit, tanquam genus posuerit, eique *γένεσιν* et *Φθορὰν*, *ἀλλοίωσιν* et *τὴν κατὰ τόπον κίνησιν* tanquam formas subiecerit. Sed ita nil accusatur, quam quod Graece rem suam cogitavit et descripsit, non Theotisce.

Quorsum haec? Ut appareat, quid mihi sit *rem ipsam e mente auctoris expedire*. Sunt autem in singulis rerum ipsarum generibus peculiare leges sequendae ac varia inde doctorum negotia. Alia est enim ratio eruendarum rerum sub adspectu positarum, alia rerum sola mente comprehendendarum; alia rerum gestarum et in rerum natura mutationum, alia rerum sola mente effectarum, notionum, consiliorum, studiorum; alia earum, quae sunt, alia quae esse debent, alia quae fuerunt, alia quae futurae sunt. Sed singulares istae leges ad nos iam non pertinent; neque enim hoc loco eum instruimus, qui sit doctus *rei alicuius* arbiter, siue historicus, siue philosophus, siue theologus, sed doctum omnino. Itaque vnice spectandum, quid in omni isto genere reperiat et necessarium sit. Vsu autem venit in omnibus, ut res ipsa e rei cogitatione eruatur. *Primo* igitur rem cogitatam ipsam ad leges cogitationis necessarias excutiat, partiumque singularum consensionem et repugnantiam consideret, ut appareat, num quid vere sit cogitatum, an vana quaedam *cogitationis* species, ipsam se interna dissensione destruens, auctorem verborum deluserit; quo quidem negotio sine *logica* ratione et exercitatione, quae *matheseos* studio egregie adiuuatur, defungi nemo recte potest. *Deinde* quaerat, num res quaedam vera cogitatae rei subsit eique respondeat, an sola haec sit mentis fictio, siue ab imperitia auctoris ac vana *rerum* specie, siue ab eius consilio profecta. Itaque originem et causas cuiusque rei cogitatae, quum in ipsa mente sitas, tum extrinsecus mentem afficientes, inuestigare debet. Nota igitur esse debent harum causarum genera, ut sciat, *quid*

debeat investigare, id quod *psychologia* docet; nota esse debet ea regio, quae ipsas causas continet, *hominum et rerum singularum quum ipsarum, tum cogitarum historia*. Tum rei cogitatae omnem ornatum et fucum, partim cogitando partim dicendo additum, detrahat, vt sincera cogitatio iudicio et menti pateat. Itaque scire debet, quis sit iste ornatus et fucus iudicium corrumpens et transversum agens; cuius rei scientiam *rhetorica* suppeditat et *ars poetica*. Denique quidquid post hanc analysin remanserit in rebus cogitatis discrepantiae diligenter componat et conferat inter se, ac varias rei comprehensiones, descriptiones et acceptiones conquirat et memoriae mandet; quarum pars maxima et efficacissima quum in linguis et sermone hominum, tanquam in materia quadam, sit expressa, ac non nisi e linguarum diuersitate cognoscatur; facile apparet, omne hoc docti hominis negotium, grauissimum illud quidem et maxime necessarium, obiri non posse sine accurata *discrepantium linguarum scientia*. Nam sine hac ne intelligit quidem huius muneris sui rationem, nedum ei satisfaciatur, aut facultatem consequatur satisfaciendi. Etenim sine discrepantium linguarum scientia ea notionum conformatio, quam patrius sermo a teneris in mente descripsit, falso vnica et necessaria videtur. Quemadmodum enim imperiti comprehendere non possunt, quo pacto Galli aut Angli *vocabula* sua intelligere possint, nisi Theotisce ea interpretentur: ita plures et discrepantes linguas haud edocti mente comprehendere non possunt, quae alia possit esse *notionum descriptio* et dispositio praeter eam, quam ipsorum mentibus patrius sermo impressit. — Qui autem quadripartito huic docti hominis in rebus eruendis officio ita satisfecit, vt vanis imaginibus se haud pateretur abripi, is facile iudicabit, num cogitata res commentitia sit, an ipsa quaedam res, cuius *esse* non in sola cogitatione positum sit, ei subiiciatur? et quae et qualis ista res sit? et quis sit cogitationis modus? Eius mens non rupit cogitationis vincula, sed soluit et vere libera est; non perrupit carcerem, in quem mox retrahatur firmiter vinculis constricta, sed exiit et publica in luce versatur, propter virtutem suam in libertatem vindicata; is non didicit ferre caliginem mentibus offusam in eaque imprudenter grassari, sed eam sustulit et scientiae lumine illustravit.

Quamquam autem his muneribus absoluta videatur omnis docti opera et prouincia: tertium tamen negotium accodat necesse est, quod in *aestimand-*

aestimandis cogitandi modis *) cernitur. Quum enim eadem res varie describi in mente possit sine errore, amplius quaerendum est, quis sit cogitandi modus praefereendus et a nobis sequendus; quae quaestio duabus partibus absolvitur, effectuum cuiusque investigatione et rerum appetendarum fugiendarumve pensatione. Considerare igitur doctus homo debet, quam vim quisque cogitationis modus, quaevis notionum conformatio et descriptio, quaevis lex huic negotio scripta et ad mentis agitationem moderandam adhibita quum in omnem reliquam scientiam nostram, tum in vitam et mores hominum habeat; in qua perscrutatione non in eo debet acquiescere, quod coniectura e re ipsa probabile est, sed vestigia quoque ex omni historia colligere et temporum discrimina aestimare, ac omni ista rerum scientia deliberando uti, ut, quantum humanae menti concessum est, illa, quae futura sunt et rerum eventus prospiciat. Ad quam virtutem et facultatem, qui doctam et veram rerum appetendarum fugiendarumque scientiam et deliberationem haud cupidam adiecerit, is in omni docti hominis negotio et laudabiliter et utiliter versabitur.

Itaque, si comparamus et colligimus omnem facultatem et scientiam ad haec doctorum munera obeunda necessariam; duplicem facultatem arctissime coniunctam reperimus, alteram interpretandi, ad discendum; alteram explorandi, ad iudicandum; quarum neutra a cogitationis solertia seiungi potest; scientiae autem genus pariter bipartitum, quorum alterum ad omnes omnino res pertinet; alterum ad singula rerum genera et singulas scientiae partes, a quibus quisque docti nomine dignus velit iudicari. — Prioris generis est ratio cogitandi seu Logica, quam nemo non necessariam putat; ratio interpretandi seu Hermeneutica, quam ita possit superuacua putare aliquis, si artem quandam certo huius praeeptionis ambitu conclusam et constrictam cogitet; sed ipsam rationem et praeeptionem siue dissolutam et diuisam, siue ad genera quaedam et certum numerum paucitatemque reuocatam, quisque cernit necessariam; ratio orationis siue profanae siue poeticae, quam Rhetoricam et Poëticam vocant; sine his artibus enim nec interpretari, nec rem ipsam e mente auctoris eruere, nec cogitationis modum satis iudicare possumus,

b 3

sed

*) Res ipsas iudicare non docti est proprium, sed hominis. Cultus homo hoc in negotio debet suo iudicio uti; sed quis optimus sit cogitationis modus, id, qui doctus non sit, doctis credere debet, aut in medio relinquere.



sed sophistae et oratori cuique debemus ludibrium; *discrepantium linguarum scientia*, qua destitutus ne id quidem consequi et intelligere potest, quod est docto homini propositum, vt varia rerum percipiendarum ratione perspecta vnus linguae vinculis et verborum controuersis liberetur; *mentis humanae scientia* (Psychologia) qua in omni opera sua et in omni reliqua scientia hactenus commemorata carere nemo doctorum potest; denique *rerum appetendarum fugiendarumque doctrina*, sine qua nemo, non modo doctus, sed ne homo quidem prudens esse potest. — Alterius generis est *historia* cuiusque rei, propter quam cuique docti nomen tribuatur; ideoque *earum linguarum scientia*, in quibus istius rei cogitatio nata et exulta et expressa est.

Quum autem doctum ita instruamus, vt suis oculis cernat et ipse iudicet: istas doctrinas omnes non ita debet dedicisse, vt ex vnus cuiusdam magistri auctoritate pendeat, ac decreta ex vnus ore aut libris accepta, aut ad vnus linguae vsum composita, memoriae mandet et ad reliquas res transferat; sed ita debet esse instructus, vt cuiusque rei, in istis disciplinis traditae, si usus fuerit, docto examine possit rite defungi. Neque enim ad scientiam quandam iudicandam sufficit scire, quam siue Leibnitius, siue Kantius, siue Fichtius optimam iudicarit cogitandi rationem; aut quid siue horum aliquis aut alius quidam maxime in vita expetendum putarit; aut quibus rationibus et verbis mentis humanae indolem et facultates descriperit et comprehenderit; aut quae optima cuidam visa fuerit ratio interpretandi; sed hominum, quicumque ingenio et doctrina excelluerunt, rationes, vias, earumque causas, quantum facultas fert, persequi debemus, ut quid in his verissimum, optimum et temporibus accommodatissimum sit, solerti cogitatione efficiamus.

Iam vero, quum dubium non sit, quin non modo hae doctrinae Graecorum Latinorumque et omnino veterum fundamentis et originibus superstructae sint, verum etiam abstractarum notionum, quae vocantur, in istis linguis multifariam descripta cogitatio maximam vim in omnem cogitationem nostram habuerit: nec illud dubium esse potest, qui doctus scientiae aestimator euadere cupiat, eum Graece et Latine scire oportere.

Erunt, quibus haec immensa et infinita videantur, et qui nostris hominibus in tanta negotiorum et vitae occupatione tantum oneris imponendum

nendum esse negent. Sed redibunt fortasse in gratiam mecum, ubi reputaverint, non postulari a me, ut quisque omnia ista didicerit ac memoria teneat, sed, si qua res iudicanda ab ipso sit, ut facultatem sit consecutus, omnem istam rerum copiam ad huius rei aestimationem necessariam, sine impedimento a communium rerum ignorantia, comparandi sibi eaque recte utendi. Aliud enim est, doctum esse omnino, velut Theologum, Ictum, Medicum, Philosophum; horum quisque satis instructus est, si res ad causae, quam iudicare vult, aestimationem necessarias discere potest, sine interno discendi impedimento; aliud est, ita doctum esse, ut in doctis sui generis emineat, velut doctum Theologum, Iuris docte peritum etc. Hi enim non tantum debent comparare posse, quae necessaria sunt, sed ea quoque prompta parataque habere. Doctus omnino dicere potest: nondum iudico, nondum enim hanc rem satis cognoui et exploravi; qua voce indoctus serio uti non debet; sed doctus hanc rem iudicat, quia eam cognovit et exploravit.

Sed a munere docti hominis omnino ad ea munera mens et oratio conuertenda est, quae nuper *Doctissimis Viris* demandata sunt. Nam **MAGNIFICUS ET AMPLISSIMUS SENATUS** SUAE erga ciues suos humanitatis, SUIQUE erga Gymnasium fauoris hoc etiam exstare documentum voluit, ut *Viro Clarissimo et Doctissimo IOHANNI CHRISTOPHORO MUELLERO* huius gymnasii per annos XXIII Conrectori per quadraginta fere annos Praeceptoris meritissimo, Collegii Seniori, nunc senio et corporis infirmitate confecto, *honesti otii* emolumentorumque fere omnium fructum ultro concederet; munus *Conrectoris Viro Clarissimo et Doctissimo IOHANNI GODOFREDO KNESCHKIO*, Philos. Doct. LL. AA. M. decem annos et sex menses *Subrectoris* officio eruditissime, peritissime diligentissimeque functo, deferret; denique *Viro Clarissimo Doctissimo FERDINANDO HENRICO LACHMANNO* Phil. Doct. LL. AA. M. qui per vnum annum Seif-
hen-

hennersdorfii sacro ministerio functus, quum in politicissimam hanc urbem tanquam in portum quendam se recepisset, inde a mense Augusto extremo Collega Septimus de hoc Gymnasio optime mereri coepit, *Subrectoris* partes imponderet.

Quum igitur *PATRES MAGNIFICI* et *AMPLISSIMI* vellent iuberent, vt *Clarissimis Viris, Collegis aestimatisimis*, munerum auspicatorum auctor maiorum more *existerem*: in tanta publicorum negotiorum copia ad V. Decembris diem, qui est ipsa Dom. II. Aduentus, Panegyrim indixi et orationes. Vbi enim breui oratione *Viris Clarissimis*, noui muneris honore et nomine nuncupatis, discipulos tradidero, *Clariss. KNESCHKIUS de scholarum flore recte diiudicando; Clariss. LACHMANNUS vero de doctoris scholastici austeritate suauis et solida* dicturus est.

QUOCIRCA SUMMOS RERVM PROCERES PATRES HUIUS CIIUITATIS MAGNIFICOS, AMPLISSIMOS, VIROS SUMME ET PLURIMUM REUERENDOS, IURISCONSULTISSIMOS, EXPERIENTISSIMOS, OMNESQUE BONARUM LITERARUM FAUTORES HONORATISSIMOS omni qua par est obseruantia et humanitate rogavi, vt d. d. peractis sacris antemeridianis, ad morem solemniurn post mutatas Consulatus vices gratulationum conuenire ac hunc faustissimi omnis diem praesentia Sua concelebrare velint atque ornare.

P, P, Dom. II. Aduent, MDCCCII.

cf 4264.8^r

ULB Halle

3

002 160 943

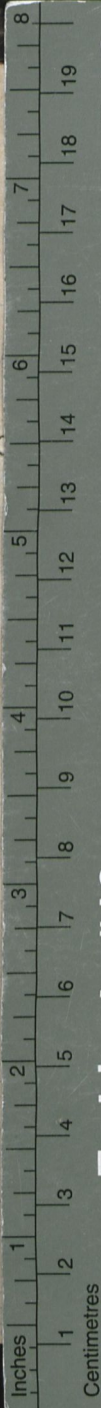


sb

v. 18

n. C.





B.I.G.

Black
3/Color
White
Magenta
Red
Yellow
Green
Cyan
Blue

48
19

IS AUCTORITATE

O S

DOCTISSIMOS

GODOFREDUM

H K I U M

SUBRECTOREM, POSTHAC

T O R E M

U E

UM HENRICUM

ANNU M

LEGAM VII. POSTHAC

T O R E M

TUS MDCCCII.

S MATUTINIS

INAUGURANDOS

ONEM

ST OBSERUANTIA

ADUOCAUIT

WILHELMUS RUDOLPHUS,

Director.

ris Frankianis.

Farbkarte #13

